

Одінцова А.М.

Особистісні прояви юнаків із різними рівнями розвитку життєвих ролей

Одінцова Анастасія Миколаївна, аспірант, асистент кафедри загальної та соціальної психології
Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна

Анотація. У статті висвітлено результати емпіричного дослідження взаємозв'язку між рівнем розвитку життєвої ролі й особистісними проявами людини. Представлені погляди Я.Л. Морено та П.П. Горностая, за якими розвиток особистості розглядається як рольовий розвиток. Недостатній розвиток ролі може призвести до рольового дефіциту. У основній частині роботи наведені результати дослідження, у якому прийняли участь особи віком від 18 до 22 років. Серед емпіричних методів дослідження були застосовані: авторська анкета "Ставлення до власної ролі", методика багатофакторного дослідження особистості Кеттелла (форма С), тест "Сенс-життєві орієнтації", методика КОЗ та копінг-тест Лазаруса. На емпіричному рівні виявлено співвідношення між рівнем розвитку життєвої ролі та особистісними якостями, цілеспрямованістю, способом подолання життєвих труднощів, рівнем комунікативних та організаторських здібностей. За допомогою параметричного критерію Стюдента були виділені розбіжності між опитуваними з різним рівнем розвитку ролі, а саме з високим, середнім та низьким. Визначено, що особи з високим рівнем розвитку ролі мають більш високі бали за показниками комунікативних та організаторських здібностей, за оцінкою результативності, процесу та контролю власного життя, за показниками емоційної стійкості та моральності. Юнаки з середнім рівнем розвитку ролей відрізняються від інших мрійливістю, що виявляється у поведінці та в способі мислення, орієнтації на власні внутрішні переживання. Студенти з низьким рівнем розвитку ролі мають вищі бали за показником методики Кеттелла – "самодостатність", та нижчі бали за шкалами "афектотимія" та "безпечність". Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше на емпіричному рівні був досліджений взаємозв'язок між рівнем розвитку життєвої ролі й особистісними проявами людини. Отримані результати можуть бути використані для створення програм факультативних і тренінгових занять.

Ключові слова: роль, життєва роль, рольовий розвиток, особистісні прояви, рольова типологія.

Вступ. Кожна людина щоденно виконує велику кількість ролей, навіть не замислюючись над цим. Що більше життєвих ролей є у життєвої особистості, то вищий рівень розвитку ролі взагалі. За більш детального знайомства з проблематикою ми зіткнулися з такою сучасною проблемою, як рольова недостатність або рольовий дефіцит, який пов'язаний із рівнем розвитку ролей в особистості. Він проявляється у двох формах: первинній – недорозвиненість ролей, коли внаслідок певних життєвих ситуацій людина не могла спробувати себе у якій-небудь ролі (наприклад: у сироти нерозвинена роль доньки чи сина) і вторинній – атрофія ролей, яка виникає через невикористання ролі довгий проміжок часу з будь-яких причин (наприклад: після тривалого тюремного ув'язнення людина втрачає частково чи повністю багато соціальних ролей). Ми вважаємо цю проблематику важливою для нашого суспільства, так як відсутність окремих особистісних ролей еквівалентна нерозвиненості відповідних сторін особистості людини.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Згідно з Я.Л. Морено, роль – це "синтетичний досвід, в якому поєднуються особисті, соціальні і культурні елементи" [3, с. 245]. У зв'язку із цим розвиток особистості розглядається як рольовий розвиток.

На думку П.П. Горностая, рольовий розвиток – це розвиток рольових якостей особистості, рольової ідентичності, рольової компетентності, розкриття рольового потенціалу в процесі рольової самореалізації [1].

Природа розвитку ролей особистості є залежною від двох груп факторів:

- інтернальних, пов'язаних із задоволенням інстинктів, базальних потреб та мотивів, з тенденцією актуалізації внутрішніх потенціалів;
- екстернальних, пов'язаних з культурою, соціальними очікуваннями, інтеріоризацією соціального досвіду, умовами та стереотипами виховання.

"З точки зору рольового підходу з кожною з цих груп факторів пов'язана певна група потреб: з одного

боку – це потреба наслідувати інших, що дає змогу опанувати соціальні ролі, тобто – рольове навчання, з іншого – потреба в дії, акціональний голод, потреба в максимальному вираженні себе, своєї неповторності та індивідуальності, тобто – рольова самореалізація" [1, с. 104].

Мета роботи полягає у дослідженні взаємозв'язку між рівнем розвитку життєвої ролі й особистісними проявами людини.

Методи та методики. У дослідженні брали участь юнаки й дівчата у віці від 18 до 22 років. Загальна кількість досліджуваних – 217 чоловік. Опитувані – студенти вищих навчальних закладів різного напрямку навчання, а саме: Херсонського державного університету, Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (Херсонська філія) та Національного технічного університету.

Серед емпіричних методів дослідження нами були застосовані наступні психологічні методики:

- розроблена нами анкета "Ставлення до власної ролі", що дає можливість проаналізувати рівень розвитку провідної ролі відповідно до життєвої концепції особистості;
- методика багатофакторного дослідження особистості Кеттелла (форма С), яка дає змогу проаналізувати особистісні якості опитуваних;
- тест "Сенс-життєві орієнтації", що є адаптованою Д.О. Леонтьєвим версією тесту "Мета у житті" (Purpose-in-Life Test, PIL) Дж. Крамбо та Л. Махоліка. Цей тест дає можливість проаналізувати наступні характеристики: наявність чи відсутність цілей у майбутньому, осмисленість життєвої перспективи, інтерес до життя, задоволеність життям, уявлення про себе як про активну та сильну особистість, що самостійно приймає рішення та контролює своє життя;
- методика КОЗ на виявлення комунікативних та організаторських здібностей;
- копінг-тест Лазаруса, адаптований Т.Л. Крюковою, Е.В. Куфтяк і М.С. Замишляєвою, призначений для визначення копінг-механізмів, способів подолання труднощів у різних сферах психічної діяльності, копінг-стратегій.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Методом побудови тестових норм було виділено 3 групи досліджуваних, за результатами методики «Ставлення до власної ролі»:

- з високим рівнем розвитку ролі (більше ніж 63,66 бала);
- з середнім рівнем розвитку ролі (від 49,89 до 63,65 балів);
- з низьким рівнем розвитку ролі (менше ніж 49,88 балів).

Для студентів з високим рівнем розвитку ролі виконання ролі є усвідомленим та послідовним процесом. Вони мають здібності та вміння, що дають можливість вирішувати різноманітні життєві завдання, пов'язані з рольовою взаємодією (рольова компетентність). У репертуарі життєвих ролей присутні ролі, що відповідають системі цінностей особистості та сприяють досягненню поставлених життєвих цілей і прагнень.

У людей із середнім рівнем розвитку ролі її виконання має усвідомлений характер. Зазвичай, роль відповідає системі цінностей особистості, але при цьому її виконання має непослідовний характер. Роль виконується час від часу, хаотично, лінія поведінки не є продуманою. Людям із середнім рівнем розвитку ролі важко виконувати роль, яку їм нав'язали та змушують виконувати (соціальні ролі, ролі, що пов'язані з суспільними нормами та правилами).

Юнаки з низьким рівнем розвитку ролі мають обмежений репертуар життєвих ролей. Вони не відчують себе суб'єктом певної (якої-небудь) ролі. У них слабо розвинені чи зовсім відсутні ролі, що сприяють у самовираженні й досягненні довгострокових цілей. Виконання ролі має непослідовний та здебільшого неусвідомлений характер. Люди з низьким рівнем розвитку ролі рідко виконують групові ролі, тобто ті, що виконуються в малих соціальних групах.

Задля визначення розбіжностей між опитуваними з різним рівнем розвитку ролі ми використали параметричний критерій Стьюдента.

У процесі порівняння груп з високим та середнім рівнем розвитку ролі, нами було виділено наступні розбіжності.

Досліджувані з високим рівнем розвитку ролі мають вищий рівень розвитку комунікативних здібностей порівняно з опитуваними з середнім рівнем ($t = 2,56$; $p \leq 0,05$) та з низьким рівнем ($t = 2,93$; $p \leq 0,01$) розвитку ролі. У цілому, комунікація більшістю авторів [2] розглядається як специфічна культурна форма спілкування, обмін інформацією між людьми за допомогою знаків і символів (вербального мовлення та засобів невербальної комунікації), під час якого інформація цілеспрямовано передається та вибірково приймається. Взаємодія між суб'єктами спілкування відбувається за певними правилами та нормами.

Тому ми можемо припустити, що люди з високим рівнем розвитку ролі більш комунікабельні, відкриті до спілкування, мають вищу потребу у міжособистісній взаємодії, схильні до обміну думками, самовираження через комунікацію та інтуїтивного сприйняття внутрішньогрупових норм.

Також нами були помічені статистично значимі розбіжності за показником організаційних здібностей. У людей з високим рівнем розвитку ролі у порівнянні з

опитуваними із середнім рівнем ($t = 3,95$; $p \leq 0,001$) та з низьким рівнем ($t = 4,18$; $p \leq 0,001$) розвитку ролі вищий показник організаційних здібностей. Розбіжності між групами опитуваних із різним рівнем розвитку ролі, дають нам можливість зробити висновок, про те, що люди, які тяжіють до організаційної діяльності й активно прагнуть до її виконання, – ставляться до виконання ролі більш усвідомлено та послідовно, ніж інші. Ці люди швидко орієнтуються у важких ситуаціях, більш ініціативні, схильні приймати самостійні рішення та відстоювати власні погляди. Вони самостійно беруть відповідальність за себе та інших.

Загальний показник оцінки життя за адаптованою методикою Д.О. Леонтєва вищий у групі людей, що мають високий рівень розвитку ролі порівняно з групами із середнім рівнем ($t = 2,12$; $p \leq 0,05$) та з низьким рівнем ($t = 3,36$; $p \leq 0,01$) розвитку ролі. Цей показник включає в себе оцінку людиною власних цілей та отриманих результатів. Тобто, для людей, що мають високий рівень розвитку ролі, характерно вище оцінювати себе і власне життя, ставити нові життєві завдання й планувати їх вирішення, позитивно оцінювати сьогодення та дивитися в майбутнє.

Також у студентів із високим рівнем розвитку ролі вищий показник за субшкалою "Оцінка процесу життя", ніж у опитуваних з середнім рівнем ($t = 3,34$; $p \leq 0,01$) та з низьким рівнем ($t = 3,73$; $p \leq 0,001$) розвитку ролі. Результати за цим показником відображають наскільки людина сприймає процес власного життя як цікавий, емоційно насичений та наповнений сенсом.

Результати за субшкалою "Результативність життя" вищі в опитуваних із високим рівнем розвитку ролі, порівняно з отриманими результатами у групі з середнім рівнем ($t = 2,18$; $p \leq 0,05$) та з низьким рівнем ($t = 2,11$; $p \leq 0,05$) розвитку ролі. Бали за цією шкалою відображають оцінку часового відрізка життя, що був пережитий та відчуття того, наскільки продуктивною і осмисленою була ця частина життя. Це оцінка власного минулого, отриманих результатів, наслідків прийнятих рішень та виконаних дій.

Люди з високим рівнем розвитку ролі більш схильні до контролю власного життя, ніж ті, що мають середній рівень ($t = 3,06$; $p \leq 0,01$) та низький рівень ($t = 3,33$; $p \leq 0,01$) розвитку ролі. Про це свідчать статистично значимі розбіжності результатів за субшкалою "Локус контролю – життя" між трьома групами. Тобто, опитувані з високим рівнем розвитку ролі впевнені в тому, що вони самі й при бажанні кожна людина загалом можуть контролювати власне життя, вільно приймати рішення та втілювати їх у життя. Їм не властивий фаталістичний погляд на життя, віра у щасливу чи нещасливу долю, вони вважають себе господарями власного життя.

Розбіжності між групами з різним рівнем розвитку ролі за результатами методики багатofакторного дослідження особистості Кеттелла також були виділені за деякими факторами.

Так, наприклад, фактор "Сила "Я" – слабкість "Я" (фактор "С") має вищі показники у досліджуваних з високим рівнем розвитку ролі, ніж в опитуваних із середнім рівнем ($t = 3,28$; $p \leq 0,01$) та з низьким рівнем ($t = 2,83$; $p \leq 0,01$) розвитку ролі. Цей фактор

характеризує динамічне узагальнення і зрілість емоцій на протипагу нерегульованій емоційності. Психологічні аналітики намагалися описати цей фактор як Его-силу і Его-слабкість [4].

Отже, людина, що має вищий рівень розвитку ролі – емоційно врівноважена, спокійна та стійка у своїх інтересах, орієнтована на реальність.

Також розбіжності між результатами встановлено відносно фактору "Сила "Над-Я" – слабкість "Над-Я" (фактор "G"). Цей фактор має вищі показники у досліджуваних з високим рівнем розвитку ролі у порівнянні з опитуваними із середнім рівнем ($t = 2,44$; $p \leq 0,05$) та з низьким рівнем ($t = 2,63$; $p \leq 0,01$) розвитку ролі.

Цей фактор нагадує фактор "С", особливо в тому, що стосується ролі саморегуляції поведінки та ставлення до інших людей. Він характеризує особливості емоційно-вольової сфери (наполегливість, організованість – безвідповідальність, неорганізованість) та особливості регуляції соціальної поведінки (прийняття або ігнорування загальноприйнятих моральних правил і норм). Психологічні аналітики інтерпретують цей фактор як високе супер-Его і як низьке супер-Его [4]. Ми вважаємо, що особистість, яка має вищий рівень розвитку ролі – більш відповідальна, наполеглива у досягненні поставлених цілей та усвідомлено відповідає прийнятним суспільним нормам і правилам.

Вищі результати за фактором "Мрійливість – практичність" (фактор "M") мають люди з середнім рівнем розвитку ролі у порівнянні з опитуваними із високим рівнем ($t = 2,20$; $p \leq 0,05$).

Загалом люди з вираженим фактором "M+" мають яскраве внутрішнє інтелектуальне життя з інтенсивним проживанням ідей і почуттів. У поведінці можуть бути "богемні", нонконформістські. Високі оцінки з цього фактору мають художники, поети, дослідники, експериментатори, керівники високого рангу, редактори та інші. Низькі оцінки мають особи, зайняті механічними розрахунками, де необхідно бути уважним та зосередженим. Люди з низькими оцінками за цим фактором характеризуються врівноваженістю і розсудливістю. Однак у несподіваних ситуаціях їм часто не вистачає уяви й винахідливості.

Отже, для людей із середнім рівнем розвитку ролі характерним є орієнтування на власний внутрішній світ, на протипагу практичним судженням, що більш притаманні особистостям із високим рівнем розвитку ролі. Студенти із середнім рівнем розвитку ролі мають багату уяву, вміють оперувати абстрактними поняттями, та, як правило, цілком поглинуті власними ідеями і фантазіями.

Порівнюючи між собою результати груп з високим та низьким рівнем розвитку ролі, нами також виділено розбіжності за деякими показниками стандартизованих методик. Задля того, щоб уникнути повторень у нашій роботі, ми зупинилися на тих відмінностях, які були виділені тільки при зіставленні результатів між високим та низьким рівнем розвитку ролі.

Серед показників тесту "Сенс-життєві орієнтації" статистично значуща різниця між результатами досліджуваних двох груп присутня у таких субшкалах, як: загальний показник оцінки життя ($t = 3,36$; $p \leq 0,01$), мета у житті ($t = 2,45$; $p \leq 0,05$), процес життя

($t = 3,73$; $p \leq 0,001$), результативність життя ($t = 2,11$; $p \leq 0,05$), локус контролю – життя ($t = 3,33$; $p \leq 0,01$). У всіх вище перерахованих випадках вищі показники мають студенти з високим розвитком ролі.

Щодо субшкали "мета у житті", то бали за цією шкалою характеризують наявність або відсутність у житті людини цілей, які надають життю осмисленість, спрямованість та перспективу на майбутнє. Порівняно з опитуваними із низьким рівнем розвитку ролі, досліджувані з високим рівнем більш схильні до планування власного життя.

У результатах копінг-тесту Лазаруса, який спрямований на виявлення способів подолання труднощів у різних сферах психічної діяльності, статистично значуща різниця помічена за двома шкалами.

Стикаючись із життєвими труднощами, особи з високим рівнем розвитку ролі частіше за людей з низьким рівнем обирають копінг-стратегію: планування вирішення проблеми ($t = 3,06$; $p \leq 0,01$). За Р. Лазарусом, ця копінг-стратегія властива людям, які докладають певних зусиль задля зміни ситуації, у випадку коли ця ситуація викликає труднощі чи не задовольняє потреб особистості. Люди, у яких домінує ця копінг-стратегія, мають аналітичний спосіб мислення та планомірно й виважено вирішують проблеми.

Також студенти з високим рівнем розвитку ролі, на протипагу досліджуваними із низьким рівнем, більш схильні до застосування ще однієї копінг-стратегії – позитивної переоцінки ($t = 1,94$; $p \leq 0,05$). У цьому випадку особистість, стикаючись зі складною життєвою ситуацією чи у випадку переживання втрати або власної поразки, виявляє здатність до прикладання зусиль щодо створення позитивного значення з фокусуванням на зростанні власної особистості.

Статистично значимі розбіжності виявлено також при аналізі результатів багатфакторного опитувальника Кеттела.

Так, наприклад, фактор "А" – афектотимія – сізотимія має вищі бали у досліджуваних з високим рівнем розвитку ролі ($t = 3,78$; $p \leq 0,001$). Це свідчить про те, що ці студенти проявляють схильність до добродушності, легкості в спілкуванні, емоційного вираження. Зазвичай вони готові до співпраці, уважні до людей, м'якосердні, добрі, вміють пристосовуватися. Віддають перевагу тій діяльності, де є заняття з людьми, ситуації з соціальним значенням. Ці люди легко включаються в активні групи. Вони щедрі в особистих відносинах, не бояться критики. На протипагу їм студенти з низьким рівнем розвитку ролі демонструють середні бали за цим фактором. Це свідчить про те, що вони хоча й проявляють товариські якості, направлені на зовнішнє середовище, та легкі у спілкуванні, але у меншій мірі, ніж перші.

Вищі бали за фактором "Е" – домінантність – підпорядкованість мають особи з високим рівнем розвитку ролі ($t = 2,24$; $p \leq 0,05$). Фактор "Е" пов'язаний із соціальним статусом і вищі бали мають лідери, на протипагу послідовникам. У своїй поведінці люди з високими оцінками (за цим фактором) відчувають потребу в автономії. Це самовпевнені, незалежно мислячі особи. Вони схильні до аскетизму, керуються власними правилами поведінки, командує іншими та не визнають авторитетів.

Окрім того, особи з високим рівнем розвитку ролі мають вищі бали за фактором "F" – безпечність – заклопотаність ($t = 3,71$; $p \leq 0,001$). Цей фактор являє собою компонент факторів другого порядку різних властивостей особистості. У цілому фактор "F" орієнтований на вимірювання емоційної забарвленості й динамічності в процесах спілкування. Тому, можна стверджувати, що особам із високим рівнем розвитку ролі більш характерні безладність, імпульсивність, веселість та ентузіазм.

Студенти з низьким рівнем розвитку ролі, порівняно з опитуваними з високим рівнем ($t = 3,09$; $p \leq 0,01$), мають вищі бали за фактором "Q2" – самодостатність – соціабельність. Низькі оцінки за цим фактором притаманні товаришським людям, для яких має велике значення схвалення суспільства. Високі оцінки мають люди, які частіше "роз'єднані" з групою, індивідуалісти. Цей фактор є центральним у факторі другого порядку "залежність – незалежність". Слід особливо враховувати, що показники за цим фактором можуть характеризувати певну соціабельність особистості і мають постійний зв'язок з критеріями реального життя. Отже, люди з низьким рівнем розвитку ролі більш заповзяті, зарозумілі, схильні до нонконформної поведінки, ніж особи з високим рівнем.

Також нами були виділені розбіжності між показниками стандартизованих методик у групах із середнім та низьким рівнем розвитку ролі.

Відмінності результатів за методикою "Смислоттєві орієнтації" між групами із середнім та низьким рівнями розвитку ролі присутні за результатами загального показника оцінки життя. Вищі бали за цією шкалою мають особи із середнім рівнем ($t=1,99$; $p \leq 0,05$). Вище ми вже описували значення цього фактору. Проте, ще хотіли б звернути увагу на той факт, що чим вищий показник розвитку ролі має особистість, тим вищий її загальний показник життя, тобто оцінка власних цілей та можливості їх досягнення.

Попередньо ми зазначали, що копінг-стратегія: планування вирішення проблеми, у порівнянні результатів між групами з високим та низьким рівнем розвитку ролі, останнім притаманна в меншій мірі. Ту ж саму картину ми помічаємо при порівнянні результатів досліджуваних із середнім та низьким рівнями розвитку ролі ($t = 2,09$; $p \leq 0,01$). Отже, можемо зробити висновок, що студентам з низьким рівнем розвитку ролі в меншій мірі притаманна ця копінг-стратегія. Подібні результати, в яких особи з низьким рівнем розвитку ролі також мають меншу кількість балів за стандартними методиками, були виділені нами в аналізі показників багатфакторного опитувальника Кеттєла.

Зупинимося на факторах: "A" – афектотимія – сізотимія ($t = 3,31$; $p \leq 0,01$) та "F" – безпечність – заклопотаність ($t = 3,12$; $p \leq 0,01$). В обох випадках юнаки із середнім розвитком ролі мають вищі показники, ніж особи з низьким рівнем. Подібні результати ми бачили при порів'язанні результатів студентів з високим та низьким рівнями розвитку ролі. Ці дані наводять нас на думку, що опитувані з низьким рівнем розвитку ролі більш стримані та критичні, меншою мірою налаштовані до відкритого спілкування. Схильні до

заклопотаності та хвилювань за майбутнє, песимістичності в сприйнятті дійсності, стриманості у прояві емоцій.

Також статистично значуща різниця присутня при зіставленні результатів обох груп за фактором "I" – запрограмована емоційна чутливість – захищена емоційна чутливість. Юнаки із середнім рівнем розвитку ролі мають більш високі бали за цією шкалою, ніж ті, що мають низький рівень ($t = 2,77$; $p \leq 0,01$). Цей фактор відображає відмінності в культурному рівні та естетичній сприйнятливості особистості. Характеристика цього фактору ближчі до фактору другого порядку "низька емоційність – висока емоційність". Особистість з високими показниками за цим фактором характеризується як фізично й розумово витончена, схильна до рефлексії, замислюється над своїми помилками і шляхами уникнення таких.

Інший показник за цією методикою, що продемонстрував значущі розбіжності, – це фактор "Q2" – самодостатність – соціабельність. Як і в попередньому випадку, при зіставленні результатів досліджуваних з високим та низьким рівнем розвитку ролі, при зіставленні результатів опитаних з середнім та низьким рівнями, ми знову бачимо, що останні мають більш високі показники за цим фактором ($t = 2,45$; $p \leq 0,05$). Це свідчить про те, що особи з низьким рівнем розвитку ролі, у порів'язанні з людьми з високим та середнім рівнями, відчують себе більшою мірою самодостатніми та незалежними, вони рідко потребують схвалення, допомоги чи оцінки від оточуючих.

Висновки. Нами були встановлені деякі особливості в особистісних проявах опитуваних з різних груп.

По-перше, люди з високим рівнем розвитку ролі мають розвинуті комунікативні та організаторські здібності. Вони відрізняються емоційною стійкістю та високими моральними якостями. Ці люди швидко орієнтуються у важких ситуаціях, вони ініціативніші, частіше бувають лідерами, схильні приймати самостійні рішення та відстоювати власні погляди. Таких людей, зазвичай, характеризують як реалістів, "людей справи". Вони ставляться до виконання ролі більш усвідомлено та послідовно, ніж інші.

По-друге, юнаки із середнім рівнем розвитку ролі мають яскраве внутрішнє інтелектуальне життя з інтенсивним проживанням ідей і почуттів. У поведінці вони можуть бути "богемні", нонконформіські. Вони відрізняються від інших мрійливістю, що виявляється у поведінці та в способі мислення, орієнтації на власні внутрішні переживання. Ми припускаємо, що середній рівень розвитку ролі характерний для творчих особистостей, для яких виконання ролі – спосіб самовираження та, у деяких випадках, спосіб повернути увагу до себе.

По-третє, особи з низьким рівнем розвитку ролі мають потяг до усамітнення, роз'єднання з групою. Вони схильні приймати власні рішення, діяти самостійно. Таких людей можна охарактеризувати як незалежних та самодостатніх. Вони більш стримані та критичні, меншою мірою налаштовані до відкритого спілкування; схильні до заклопотаності та хвилювань за майбутнє, песимістичності у сприйнятті дійсності, стриманості у прояві емоцій.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Горноста́й П. П. Личность и роль: ролевой подход в социальной психологии личности. / П. П. Горноста́й – К.: Интерпресс ЛТД, 2007. – 312 с.
Gornostaj P. Lichnost' i rol': rolevoj podhod v social'noj psihologii lichnosti [Identity and role: role approach in social psychology of personality] / P. Gornostaj. – Kiev: Interpress LTD, 2007 – 317 s.
2. Куницина В. Н. Межличностное общение / В. Н. Куницина, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. – СПб.: Питер, 2001. – 544 с.
Kunicina V. Mezhlichnostnoe obshhenie [Interpersonal communication] / V. Kunicina, N. Kazarinova, V. Pogol'sha. – St. Petersburg: Piter, 2001. – 544 s.
3. Морено Я. Л. Социометрия: экспериментальный метод и наука об обществе / Я. Л. Морено: [пер. с англ.] – М.: Академический проект, 2001. – 384 с.
Moreno Ja. Sociometrija: jeksperimental'nyj metod i nauka ob obshhestve [Sociometry: experimental method and the science of society] / Ja. Moreno: [per. s angl.] – M.: Akademicheskij proekt, 2001. – 384 s.
4. Фрейд З. Массовая психология и анализ человеческого "Я" // "Я" и "Оно" / З. Фрейд: [труды разных лет]. – Тбилиси: Мерани, 1991а. – [кн. 1] – 356 с.
Frejd Z. Massovaja psihologija i analiz chelovecheskogo "Ja" [Mass psychology and the analysis of the "I"] // "Ja" i "Ono" ["I" and "It"] / Z. Frejd: [trudy raznyh let]. – Tbilisi: Merani, 1991a. – [kn. 1] – 356 s.

Odintsova A.N. Personal manifestations of young people with different levels of development of vital roles

Abstract. Article reflects the results of an empirical study on the relationship between the level of development of the vital role and manifestations of human personality. Presented the views of J.L Moreno and P.P. Gornostay in which personal development is seen as a role development. Insufficient development of the roles can lead to role deficit. In the main part of the paper are presented the results of the study, which were attended by people from 18 to 22 years. The following empirical research methods were used: author profile "Attitude to the own role", a technique of multivariate study of personality Cattell (Form C), test "Meaning-life orientation", methods of COS and coping-test Lazarus. Empirically were observed the correlation between the level of development of the vital role and personal qualities, commitment, a way of overcoming the difficulties of life, the level of communication and organizational skills. With the parametric Student's t test were identified differences between the respondents with different levels of development of the role: high, medium and low. Determined that people with high levels of role have higher scores on indicators of communication and organizational skills, performance assessment, process and control their own lives, in terms of emotional stability and morality. Young men with an average level of development distinct from other dreaminess, manifested in the behavior and way of thinking, focus on their own inner experiences. Students with low levels of role have higher scores on the index methodology of Cattell – "self-sufficiency", and lower on the scales "afektotimija" and "restraint". Scientific novelty of the work lies in the fact that for the first time at the empirical level has been investigated the relationship between the level of development of the vital role and manifestations of human personality. The results can be used to create programs and optional training sessions.

Keywords: the role, vital role, development of role, personality manifestation, typology of role.

Одинцова А.Н. Личностные проявления юношей с различными уровнями развития жизненных ролей

Аннотация. В статье отражены результаты эмпирического исследования взаимосвязи между уровнем развития жизненной роли и личностными проявлениями человека. Представлены взгляды Я.Л. Морено и П.П. Горноста́я в которых развитие личности рассматривается как ролевое развитие. Недостаточное развитие роли может привести к ролевому дефициту. В основной части работы приведены результаты исследования, в котором приняли участие лица в возрасте от 18 до 22 лет. Среди эмпирических методов исследования были применены: авторская анкета "Отношение к собственной роли", методика многофакторного исследования личности Кеттелла (форма С), тест "Смысло-жизненные ориентации", методика КОС и копинг-тест Лазаруса. На эмпирическом уровне выявлено соотношение между уровнем развития жизненной роли и личностными качествами, целеустремленностью, способом преодоления жизненных трудностей, уровнем коммуникативных и организаторских способностей. С помощью параметрического критерия Стьюдента были выделены различия между опрашиваемыми с разным уровнем развития роли: высоким, средним и низким. Определено, что лица с высоким уровнем развития роли имеют более высокие баллы по показателям коммуникативных и организаторских способностей, по оценке результативности, процесса и контроля собственной жизни, по показателям эмоциональной устойчивости и нравственности. Юноши со средним уровнем развития роли отличаются от других мечтательностью, проявляющейся в поведении и в образе мышления, ориентации на собственные внутренние переживания. Студенты с низким уровнем развития роли имеют более высокие баллы по показателю методики Кеттелла – "самодостаточность", и более низкие по шкалам "афектотимия" и "сдержанность". Научная новизна работы заключается в том, что впервые на эмпирическом уровне была исследована взаимосвязь между уровнем развития жизненной роли и личностными проявлениями человека. Полученные результаты могут быть использованы для создания программ факультативных и тренинговых занятий.

Ключевые слова: роль, жизненная роль, ролевое развитие, личностные проявления, ролевая типология.